

ÜLLATUS: NÕO APOSTLID TEHTI EKSOOTILISEST PUIDUST

horisont

1/2023 ■ JAANUAR-VEEBRUAR ■ HIND 5.90 ■

MAJANDUSKRIIS SAJANDITAGUSES EESTIS

KUIDAS ÄRA KASUTADA EESTI DIGIPOTENTSIAALI?
LAINEPOISS AITAB MEREJÄÄ JA LAINETUSE UURIMISEL

SELLES NUMBRIS

Ago Pajur **VAMP-ilt UMP-ile: Eesti majandusest aastail 1920–1924** 8

Vabadussõja-järgne majandus- poliitika ei vastanud hiljuti iseseisvunud väikeriigi võimalustele ja vajadustele ning kutsus 1923. aastal esile majanduskriisi. Kriisi seljatamiseks tuli rakendada uut majandus- poliitikat.

Victor Alari **Uudne nutikas poi aitab uurida merejää ja lainetuse vastasmõju** 24

Eesti teadlased on merejää ja lainetuse vastastikmõjude uurimiseks töötanud välja nutika mõõteseadme, mida on juba edukalt katsetatud Antarktikas.

Alar Läänelaid, Rütile Pukiene, Werner H. Schoch **Üllatus: Nõo apostlid on meisterdatud eksootilisest puidust** 48

Hiljutine uuring näitas, et skulptor Jaan Koort ei meisterdanud Nõo kiriku altarit ehtivaid apostlikujusid 20. sajandi algul Pariisis mitte tammepuidust, vaid hoopis Austraalia puu kasuariini puidust.

HORISONT KÜSIB

Intervjuu 16 **Eesti digitiiger vajab liitlasi** Tartu ülikooli teadusprorektori Kristjan Vassiliga vestles Horisondi toimetaja Helen Rohtmets-Aasa.

Mina ja teadus 46 Kirjanik ja tõlkija Indrek Koff

36

SIIT- JA SEALPOOLT HORISONTI

Piret Pappel
Kapsad lähevad kuumuses
ühte nägu 3

Piret Pappel
Kas pesupulber vajub unustuse
hõlma? 6

Ain Kallis 30
Ilm ja Nobel

Sündmuste horisondil 32
Kvantmehaanika hoolib aegruumi
kõverusest

Bioloogiafilosoofia 34
Kas bioloogias on loodusseadusi?

Harakale haigus 36
Levinud haigus, mida veel hiljuti
ei tuntud

Dokument kõneleb 38
„Olen püüdnud teha, mis suutsin“.
Friedebert Tuglase kiri Endel
Jaanimägile

Teaduspilt 42
Vanakreeka maailm savilt paberile

Luu-uurija leid 54
Tallinna unustatud kalmistud:
Liivalaia tänava all on peidus
kirikaed

Kosmosekroonika 56

24

48

OLÜMPIAAD

Hendrik Vija, Oleg Košik
**2022 oli matemaatika-
olümpiaadil uuenduste aasta** 60

PRAKTILIST

Raamat 58

Pärtel Piirimäe
Ordu sügis.
Saksa ordu 16. sajandi Liivimaal 58
Anto Aasa
Geograafia võim. Kümme maakaarti,
mis näitavad meie maailma
tulevikku 58
Eesti Eluteaduste Hoidja 59

Enigma 62

Kaartide värvimine nelja värviga

Ristsõna 63

Mälusäru 64

Nuputamist pakuvad
mälumängijad Jevgeni Nurmla ja
Indrek Salis. Auhinnaks raamatud!

8

FEODORIT MEENUTADES

Ajakiri Horisont hakkas ilmuma 1967. aastal. Toimetuse pidi kokku tulema muidugi varem, 1966. aasta teisel poolel, ja tollest ajast alates oli järgneva kolme aastakümne vältel peatoimetajaks Feodor Feodorov. See oli märkimisväärselt pikk aeg ka meie ajakirjanduse lähiajaloo mõttes, sest isegi tol ajal polnud rotatsioon tundmatu mõiste. Olen ise töötanud kümmekond aastat Feodori ehk Fedja, nagu me teda toona kutsusime, juhitud toimetuses bioloogiatoimetajana. Samal ajal ei jätnud ta aga rõhutamata oma Peipsi-äärset päritolu ja vastavat nimekuju Feodor.

Feodor Feodorov oli kahtlemata fenomenaalne peatoimetaja, sest ta oskas suhelda nii alluvate kui ka üle-mustega ja loomulikult ajakirja autoritega, kes kuulusid suures osas tolleaegsesse teadlaste eliiti. Feodor liitis toimetuse ühtseks ja kaitses oma inimesi igasugustes konfliktides, mida ajakirjanduses ikka ette tuleb, sealhulgas tsensuuri ees. Omaaegne ajakirja kunstnik Rait Prääts ütleb: „Tunnen Feodorit kui erakordset diplomaati ajast, kui ka akadeemikud käisid parteikomitees aru andmas. Feodori diplomaatia keskendus õilsale eesmärgile: tutvustada teadust omaaegse tsensuuri valvsa pilgu all. Ta oli inimene, kes oskas kuulata ja teha otsuseid, mida kõnelejad pärast aktsepteerisid.“

Feodor koondas Horisondi ümber tippteadlased ja teaduse populariseerijad. Need olid ajad, kui iga ajakirja

toimetusel pidi olema kolleegium. Horisondi kolleegiumisse kuulusid teiste seas Endel Lippmaa, Ustus Agur ja Harri Jänes. Feodor oskas valida inimesi ja talle omasel rahulikul viisil teada anda, mida on võimalik avaldada. Kolleegium teadis seda. Horisont tõusis komeedina ajakirjandustaevasse 50 000 ületava tiraažiga. Akadeemik Soomere on ütelnud, et Horisont asus tõlkima teadust ja tolleaegsele lugejale oli see väike aken maailma aina sumbuvas õhustikus. Horisondil olid ka teatud vabadused, sest teadus, näiteks arstiteadus ja astronoomia, ei kuulunud väga terava kontrolli alla, kuigi sealgi pidi olema ettevaatlik.

Oma keskkooliajast mäletan, kuidas õpetaja kutsus klassijuhatajatunnis klassi ette ühe minu klassivenna ja ütles, et temast tuleb eeskuju võtta: tal on tellitud Horisont. Küllap teadis Feodor, et ajakiri on populaarne ka noorte hulgas. Horisont oli silmatorkavalt kirev oma mitmekesiste rubriikidega. Eks nõudis omajagu julgust ja asjaajamist ka piiritaguse ulmekirjanduse sissetoomine. Huvitav on Fedja meenutus ajakirjale nime leidmisest. Igal pool üle kogu Nõukogude Liidu oli samasuguse profiiliga ajakirjade nimi ikka Teadus ja Elu, isegi Lätis ja Leedus. Meil aga, meenutas Feodor, hakkas ilmuma ideoloogivaba kõlaga Horisont, mille nimetamisel olnud keskne roll arvutiteadlasel Ustus Aguril.

Oma meenutuse lõpetuseks kasutan ridasid, mille on käesolevaks puhuks kirjutanud astronoom Uno Veismann: „Horisont oli tolleaegse ajakirja Tehnika ja Tootmine järglane. Seda keerulist üleminekut oskas Feodor Feodorov autorite jaoks väga taktitundeliselt korraldada. Teades, et ma huvitun elust kosmoses, tellis ta minult artikli kosmosetsivilisatsioonidest (see ilmus ajakirja esimeses numbris). Tean, et tal tuli selle ja mitme edasise kirjutise puhul selgitusi anda tsensuurile – nende jaoks tähendas sõna „kosmos“ midagi kahtlast ja salastatut –, aga ta ei nurisenud autoritega. Edasised kontaktid andsid mulle sõbrasuhted Horisondi perega. Tundus isegi, et Feodor oli pisut kallutatud astronoomia poole“.

Lahkunud on ühe ajakirja asutaja ja selle pikaajaline edendaja.

Feodor Feodorov
3.11.1926–31.12.2022

Indrek Rohtmets,
Horisondi endine peatoimetaja,
kaks korda vähem aega kui Feodor Feodorov

ESIKAANEL: Lutheri tehase sisevaade. FOTO: EESTI AJALOOMUUSEUM

EESTI
TEADUSTE AKADEEMIA

horisont

Ulvar Käärt, peatoimetaja
ulvar@horisont.ee

Helen Rohtmets-Aasa, toimetaja
helen@horisont.ee
Monika Salo, keeletojmetaja
monika.salo@loodusajakiri.ee
Kersti Tormis, kujundaja
kersti@horisont.ee
Mariliis Kesküla, turundusjuht
mariliis@loodusajakiri.ee

Riho Kinks, vastutav väljaandja
riho.kinks@loodusajakiri.ee

Tellimine: 617 7717,
www.tellimine.ee

Ilmunud aastast 1967, 6 numbrit aastas
Toimetus: Rävåla pst 10, 15042 Tallinn
tel 610 4105
e-post: horisont@horisont.ee
Vaata ka Horisondi seina Facebookis!

Väljaandja: MTÜ Loodusajakiri,
Rävåla pst 10, 15042 Tallinn
e-post: loodusajakiri@loodusajakiri.ee

ISSN 2228-3471 (e-luger)
Autoriõigus: MTÜ Loodusajakiri, 2023
Trükkimised Printall AS

Trükkitoode
4041 0820

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Ajakiri ilmub
haridus- ja teadusministeeriumi
toetusel